

Nr 2034

av herr Hermansson m. fl. med anledning av propositionen 1975:30 om energihushållningen m. m.

Sammanfattning

I motionen presenterar vpk sin allmänna syn på energipolitiken. Enligt vår mening är det omöjligt att på sikt lösa energi- och resursproblemen utan att övergå till en socialistisk planekonomi. Profitekonomin har spelat ut sin roll. Nationellt och internationellt kräver ansvaret för folkens framtid att privat vinst avskaffas som riktmärke för produktionen. En ny syn på tillväxt och produktionens sociala nytta är nödvändig.

Utbyggnaden av kärnkraften måste anvisas, bl. a. av säkerhetsskäl och på grund av det hot den innebär för landets självständighet. Det i regeringens beräkning antagna tillskottet i energiförbrukning fram till 1985 kan med fördel täckas utan kärnkraft. Det bör också inriktas på att förbereda ekonomins omställning till en ansvarsfull form för hushållning under arbetarklassens och folkflertalets demokratiska kontroll.

Problemställningen

Energi- och resursfrågorna har en självklar betydelse för all samhälllig produktion och dess förhållande till den biologiska omgivningen. Energi-frågan blir därmed en politisk-ideologisk och inte främst en teknisk fråga. Intaget av energi, energins användning och fördelning – allt är politiska frågor, dvs. klassfrågor.

Energi- och resursfrågorna är också utpräglat internationella. En svensk energipolitik i det svenska folkflertalets intresse kan inte ses i motsättning till intressena hos de förtryckta folken och klasserna i övriga delar av världen.

Vilken är den internationella situationen? För det första står det klart, att ekonomisk tillväxt i kapitalistisk mening börjar stöta på yttre gränser. Den hotande bristen på vissa viktiga råvaror är ett exempel härpå, föroreningen och förstörelsen av naturmiljön är ett annat.

För det andra råder i USA och andra kapitalistiska industriländer en snabbt växande klyfta mellan tillväxtbehovet och de egna ländernas resurser. Detta skärper imperialismens motsättningar och den ojämna fördelningen. Det ökar riskerna för aggression.

För det tredje uppvisar världsbefolkningen det senaste halvsekle en ökning som är historiskt unik. Detta i kombination med de kapitalistiska industriekonomiernas behov att alltmer behärska andra länders resurser ställer fördelningsproblemet på sin spets.

Mot den nu skisserade bakgrunden har man att ta ställning till den lång-

siktiga energi- och resurspolitiken i Sverige. Det står helt klart, vilka ödesdigra följder en fortsatt anpassning till det kapitalistiska världssystemet skulle få för det svenska folkflertalet.

Linjerna i svensk energidebatt

Den breda energidiskussionen i Sverige har haft två huvudlinjer. Den ena har varit starkt inriktad på kvantitativ ekonomisk tillväxt och betraktat tillväxtmöjligheterna som mer eller mindre obegränsade. Den har också fäst huvudvikten vid själva inflödet av energi och andra resurser. Den andra linjen har varit skeptisk eller kritisk till den enbart kvantitativa tillväxten. Den har betonat användnings- och hushållningssidan. Den har också klarare uppfattat fördelningsproblemet.

Den första linjen har bl. a. företrätts av starka, etablerade maktgrupper och av anhängarna av kärnkraftens utbyggnad. Den andra linjen har haft ett starkare folkligt ursprung och var vanligen företrätts av kärnkraftens kritiker.

Partipolitiskt har tre linjer utmejslats.

1) Regeringspartiets syn går ut på att det totala energiintaget skall växa med ca en fjärdedel fram till 1985. Efter 1990 kalkylerar man med ett stabilt intag. Något över hälften av tillskottet 1973–1985 förutsätts bli täckt av kärnkraft.

Moderaterna företräder en mer tillväxtbetonad variant av regeringspartiets linje.

2) Centern förespråkar en stabilisering av energiintaget på ungefär nuvarande nivå och avvisar utbyggnad av kärnkraften.

Folkpartiets ståndpunkt ligger mellan regeringens och centerns linje.

Samtliga dessa fyra partier utgår från att det kapitalistiska produktionssystemet i sina huvuddrag skall bestå. De tänker sig med andra ord en kapitalism som i framtiden inte skall ha någon tillväxt i intaget av energi.

3) Vänsterpartiet kommunisterna, som företräder den tredje linjen, gör gällande,

dels att det är orealistiskt att tro på en kapitalism utan tillväxt i energiintaget,

dels att det därför *på sikt* inom kapitalismen finns starka tendenser som framtvingar användning av kärnkraft,

dels att en ekonomi utan kärnkraft och med ett stabilt energiintag därför kräver en socialistisk planekonomi,

dels att en viss tillväxt kan vara nödvändig på kortare sikt för att omforma ekonomin för en ny typ av hushållning, men att denna kortsiktiga tillväxt är möjlig utan utbyggnad av kärnkraften.

Kapitalism och tillväxt

En av nyckelfrågorna i energikomplexet är således, huruvida man i en kapitalistisk ekonomi *kan* stabilisera energiintaget.

Kapitalismens drivkraft är profiten. Profiten kommer från mervärdet. Mervärdet är skillnaden mellan arbetskraftens bytesvärde (lönen) och värdet av de varor arbetskraften producerar, vilka kapitalisten tillägnar sig.

En inneboende strävan i all kapitalistisk produktion är att nå största möjliga profit och bästa möjliga förhållande mellan profiten och kapitalinsatsen. Kapitalismen förändrar dock ständigt förhållandet mellan det fasta kapitalet (produktionsmedlens värde) och det variabla kapitalet (arbetslönernas värde). Det variabla kapitalets andel minskar stadigt. Då mervärde och profit kan utvinnas endast ur denna del, betyder kapitalismens utveckling också en långsiktig tendens till minskning av profitkvoten, dvs. profitens storlek i förhållande till totalkapitalet. Detta kan kapitalismen kompensera endast genom att ständigt öka profitmassan, dvs. profitens totalvärde. Det kan i sin tur ske bara genom ökning av totalkapitalet – dvs. genom en ökning av den samlade mängd energi och resurser, som förs in i systemet.

Också i andra avseenden leder kapitalismen till en tvångsmässig tillväxt i det samlade intaget av resurser.

För kapitalistisk produktion är det väsentliga att få produktens värde realiserat. Om varorna delvis består av resurser som förstörts och förspills i produktionsprocessen är i princip likgiltigt för profiten. De omsatta värdenas mängd blir viktigare än den nytta man praktiskt tillgodogjort sig. Ett exempel härpå är när billig olja leder till produktionsprocesser där stora mängder energi förspills och bara en mindre del tillgodogörs. Så länge även förslösade resurser kan täckas genom priset saknar kapitalismen någon effektiv spärr mot resursslöseri.

Kapitalismen tjänar på att kasta in naturtillgångar i processen. Ju snabbare den kan exploatera naturrikedomar och ju snabbare den kan slita ut de arbetande, desto fördelaktigare från profitsynpunkt.

Slutligen tjänar kapitalismen på att tillverka produkter med kort livslängd eller dålig nyttjandegrad. Detta leder till att omslagshastigheten hos kapitalet ökar, vilket gynnar profiten.

Man kan sålunda både teoretiskt och praktiskt konstatera: kapitalismen kräver ständigt ökad tillväxt i intaget av resurser. Kapitalism utan sådan tillväxt hamnar snabbt i en omfattande kris. Även under tillväxt ökar stadigt de utslagnas och arbetslösas antal. Stryps tillväxten hastigt, förstoras samsällningsskrisen omedelbart.

Socialism och tillväxt

I en socialistisk planekonomi upphör profiten att vara riktmärke. Riktmärke är i stället den sociala nyttan. För att kunna vägledas av social nytta måste produktionen och dess resultat planmässigt prioriteras och fördelas genom ett system av demokratiskt förankrade beslut. Social nytta är också ett klasspolitiskt begrepp. Den sociala nyttan av en vara eller en tjänst växlar med konsumentens klasstillhörighet. Man kan därför uppnå ökad eller mins-

kad social nytta vid en omfördelning mellan klasser och skikt i samhället.

För kapitalistisk profit är det betydelsefullt med kvantitativ tillväxt i form av ständigt ökat resursintag. För att uppnå ökad social nytta är helt andra ting avgörande – användbarhet, hållbarhet, kvalitet, bidrag till det mänskliga livsmönstrets förbättring i vidsträckt mening. Detta kan åstadkommas utan ständig tillväxt i det samlade intaget av resurser.

I en socialistisk planekonomi betyder "tillväxt" något annat än under kapitalismen. Tillväxten sker i den sociala nyttan, inte i det samlade resursintaget och i slöseriet. Därför finns i planekonomin inget tvångsmässigt behov av ständig tillväxt i resursintaget.

Planekonomin bygger vidare på en *långsiktig* bedömning av vad som tjänar den samlade sociala nyttan. Kapitalismens profitekonomi strävar blint efter ökning i profit och tillväxt i resursintag utan hänsyn till följderna på lång sikt nationellt och internationellt. En planekonomi, styrd av ansvariga beslut, kan förutse långsiktiga förändringar, som ett kapitalistiskt marknadssystem aldrig kan registrera. Planekonomin förmår alltså genom de medvetna besluten i nuet också medvetet styra framtiden.

Energi – social nytta – sysselsättning

I diskussionen hävdas ofta att tillväxt i intaget av energi är nödvändigt för att öka levnadsstandarden. Det sägs också att sysselsättningen råkar i fara, om man förhindrar sådan tillväxt.

Självklart är att en högt utvecklad industriell ekonomi (kapitalistisk eller socialistisk) inte kan hållas i gång med ett energiintag av den storlek som rådde t. ex. 1850. Det finns ett samband mellan energiintagets allmänna storlek och den materiella levnadsstandardens allmänna nivå. En rimlig allmän levnadsstandard kräver ett energiintag på relativt hög nivå. Däremot finns inget allmänt samband mellan *tillväxten* i den förbrukade energin och *tillväxten* i produktionens sociala nytta. Den sociala nyttan kan öka vid stabil energiförbrukning.

Bättre kvalitet och ökad hållbarhet hos en vara kan öka den sociala nyttan utan ökat energiintag. Man kan t. o. m. öka den sociala nyttan vid minskad energiförbrukning. Mindre privatbilism och mer kollektivtrafik liksom fler barndaghem och färre motorvägar leder till minskad energiförbrukning, men ökar ändå den sociala nyttan. Som synes kan omfördelningar av resurser mellan olika ändamål eller mellan olika befolkningsskikt öka den samlade sociala nyttan, även om energiförbrukningen blir stabil eller minskar. Omvänt kan den sociala nyttan faktiskt minska vid ökad energiförbrukning. Privatbilismens ohämmade expansion, kostnader för onödiga folkflyttningar, en ohämmad utbredning av villaområden – allt detta ökar energiförbrukningen men kan leda till minskad social nytta för folkflertalet. Sambandet mellan social nytta och förändringar i energiförbrukningen är alltså mycket växlande och mångsidigt.

Detsamma gäller om sysselsättningens förhållande till energiförbrukningens förändringar. Den kapitalistiska världen – däribland Sverige – förbrukar i dag oerhört mycket mer energi än för 20 år sedan. Men arbetslösheten och undersysselsättningen har samtidigt ökat. En stor del av tillväxten i den svenska energiförbrukningen de senaste åren har gått åt till sådan strukturell omvandling, som medfört ökad utslagning och ökad regional arbetslöshet. Ett kännetecken på den kapitalistiska formen av tillväxt är ju f. ö. att den tenderar att öka arbetslösheten. Den ökar produktionsmedlens, dvs. det fasta kapitalets, värde per arbetare. Varje tillskott i det fasta kapitalet tenderar alltså att ge upphov till relativt sett färre sysselsättningstillfällen, något som skärps ju mer tillväxten fortsätter.

Omvänt gäller att en satsning på fördjupning och kvalitet i produktionen av varor och tjänster kan spara energi och ändå leda till ökad sysselsättning. Detsamma gäller effektivare användning av en befintlig mängd energi. Starkt energislukande processer ger genomsnittligt upphov till mindre sysselsättning än lättare industriella processer med kvalitativ förfining av produkterna som riktmärke. Det kan alltså konstateras, att också sambandet energi-sysselsättning inom vissa ramar är växlande och mångtydigt. Det går med andra ord inte att hävda, att ökad sysselsättning i och för sig skulle kräva ständig tillväxt i energiintaget. Att *kapitalistisk* tillväxt kräver ökad energiförbrukning har med profitsträvan att göra och inte med strävan att skapa ökad sysselsättning. Omvänt skapar kapitalistisk tillväxt en allt större industriell reservarmé även vid starkt ökad energiförbrukning – och delvis faktiskt som följd därav.

Kritik av centerns linje

Centern vill stoppa utbyggnaden av kärnkraften och stabilisera den totala energiförbrukningen vid 450 TWh (miljarder kilowattimmar), dvs. ungefär nuvarande nivå. Även vpk är kritisk mot kärnkraften. Men vi ser centerpartiets allmänna program i energifrågan som idealistiskt och verklighetsfrämmande. Centern tror att man kan stoppa tillväxten och samtidigt ha kvar kapitalismen ograverad. Den tror i vissa fall t. o. m. att man kan återgå till en passerad, mer decentraliserad typ av kapitalism. Den vägrar inse, att kapitalismen kräver kvantitativ tillväxt och att den skulle råka i akut kris om man snabbt ströp tillväxten.

Centern vägrar att dra konsekvenserna av sitt krav på stabilisering av energiintaget. En sådan stabilisering är givetvis i och för sig möjlig. Men den är inte möjlig med bibehållen marknadshushållning. Den kräver synnerligen omfattande och starka styrmekanismer – som centern alls inte är beredd att förespråka. Centerns linje kräver för att realiseras – en socialistisk planekonomi.

Kritik av regeringens linje

Regeringen förespråkar utbyggnad av kärnkraften. Man förutser en ökning i den totala energiförbrukningen 1973–1985 med 111 TWh (miljarder kilowattimmar) eller 26 %. Några år senare förutser man en stabilisering av förbrukningen. Tillskottet fram till 1985 förutses bli täckt med kärnkraft till 65 TWh, dvs. 60 % av tillskottet. Resten av tillskottet skall komma från ökad oljeimport med ca 35 % och i någon mån från vattenkraft.

Kärnan i regeringens filosofi tycks vara densamma som i centerns – man vill ha en kapitalism utan tillväxt. Skillnaden är bara att centern vill ha den *nu*, regeringen vill ha den efter 1990. Regeringens proposition går över huvud inte in på frågan i vad mån detta är möjligt eller ej. Den går inte ens in på vilken typ och grad av samhällsliga styrmekanismer en stabilisering av energiförbrukningen skulle kräva. Hela problemet skjuts in i ett obestämt fjärran.

Vidare finns i regeringens förslag inget program för hur besparingar skall uppnås ens på kortare sikt. Det finns en rad förslag till stimulanser, mest bestående av löften om ekonomiska bidrag och subventioner till företagen. Men det saknas en prognos av hur stor kvantitativ verkan dessa stimulanser kan väntas få. Det saknas också en diskussion av vilka styrmekanismer som är nödvändiga, både för att uppnå besparingar på kortare sikt och för att på längre sikt stabilisera energiintaget. Vilken allmän teknologisk, ekonomisk och maktpolitisk struktur detta i framtiden kräver – om detta tiger propositionen. Det rådande samhällssystemet får uppenbarligen inte sättas under debatt.

Slutligen saknas en ordentlig sakframställning av de internationella bindningar Sverige är utsatt för och som får en speciell karaktär vid en utbyggnad av kärnkraften. Denna viktiga fråga har tydligen upplevts som alltför känslig. Det finns inte heller någon klar bild i regeringspropositionen av Sveriges tänkta handlande på sikt i kärnkraftsfrågan. Regeringen påstår att vi bevarar "handlingsfriheten" men vägrar gå in på frågan hur Sverige skall kunna handla fritt, när uranbristen föranleder andra länder att övergå till bredre-aktorer. Den svävande inställningen i dessa ytterst viktiga och politiskt ödesdigra frågor inger inget förtroende.

Vpk:s linje

Vpk är anhängare av en stabilisering av energiintaget, som vi menar måste uppnås inom högst 15 år. Vi menar att detta kräver mycket omfattande styrmekanismer och en ny teknologi och hushållning. Det kräver en totalplanerad ekonomi. Styrmekanismerna måste också börja sättas in redan nu och gradvis utvecklas.

Vi kan så långt acceptera regeringens syn som att en viss tillväxt i det samlade energiintaget under en övergångstid kan vara nödvändig. Den be-

hövs just för att garantera de investeringar som skall omvandla teknologi och produktion, så att stabilisering sedan kan ske. Hos regeringen finns dock ingen sådan inriktning av tillväxten, vilket ytterligare gör regeringens tro på en framtida stabilisering illusionsmässig.

En tillväxt under en övergångsperiod är enligt vår mening möjlig att uppnå utan utbyggnad av kärnkraften. En sådan kortsiktig tillväxt bör ske utan kärnkraft. Kärnkraftsutbyggnad och kärnkraftsekonomi är nämligen i sig själva så tillväxtbetonade att man senare svårligen kan uppnå den eftersträlvade stabiliseringen av energiintaget.

Vpk motsätter sig alltså att den kortsiktiga tillväxten sker genom satsning på kärnkraft. Vi utvecklar nedan vidare vårt resonemang på denna punkt.

Vpk:s kritik av kärnkraften

Vpk:s kritik av kärnkraften riktar sig mot dess egenskaper som kraftkälla. Men den riktar sig lika mycket mot hela det ekonomiska och energipolitiska synsätt som kärnkraften är sammankopplad med. De huvudsakliga punkterna i vår kritiska syn är följande:

1) Kärnkraftens utbyggnad minskar *icke* landets oljeberoende. Tvärtom ökar, kvantitativt sett, oljeimporten parallellt med kärnkraftsutbyggnaden. Detta framgår f. ö. av regeringens egen kalkyl i propositionen. Enligt denna skall oljeimporten fram till 1985 öka med 12 %. Av den totala ökningen i energitillförseln under perioden 1973–1985 skall 36 % täckas med olja. Det finns en bakgrund härtill. Kärnkraftsutbyggnaden är kopplad till en sådan typ av resurskrävande tillväxtekonomi att den oundvikligen leder också till ökad förbrukning av andra energislag, däribland olja. Härtill medverkar också, att själva uppbyggnaden av kärnkraftverken är ytterst energikrävande.

2) Utbyggnad av kärnkraften kommer att skärpa landets beroende av främst USA. Sverige blir bundet i fråga om både råvaruleveranser och anrikningstjänster. Bundenheten blir av helt annat djup än i fråga om oljan, där alternativa, direkta linjer till de oljeproducerande länderna dock är fullt möjliga att utveckla. Kärnkraftsekonomin utlandsberoende är i mycket högre grad politiskt. Det betyder att acceptera fördelningsprinciper för resurser och tjänster, som politiskt avgörs av andra. Det betyder att underkasta sig politisk kontroll och binda sig vid framtida utvecklingslinjer, utformade av USA som ledande atommakt.

I ett speciellt hänseende innebär det ökade utrikespolitiska beroendet särskilda faror. Kärnkraften och tillväxtekonomin skärper de kapitalistiska industrinationernas behov att tillförsäkra sig större resursuttag från den s. k. tredje världen. Detta innebär skärpta imperialistiska motsättningar och ökad risk för aggression. Till dessa världsimperialismens intressen binder sig Sverige på sikt vida mer kvalificerat än hittills.

3) Världens uranreserver är begränsade. Den nu vanliga reaktortypen har dålig råvaruekonomi. Med nuvarande tendens skulle allvarlig knapphet på

uran inträffa omkring år 2000. För att undvika detta blir bredreaktorn, med sin vida bättre råvaruanvändning, ett tvångsmässigt steg. Sverige binder sig alltså i princip för en breederutveckling genom att nu ta ställning för kärnkraft. Därmed underkastar man sig framtida olycks- och föroreningsrisker av helt andra och oöverskådliga former.

4) Frågan om det högaktiva avfallets förvaring är olöst. Ett minimikrav hade här varit att man haft åtminstone ett 10-tal års praktisk erfarenhet av förvaringsexperiment i halv skala. Ingen vet hur det material vari avfallet skall inneslutas påverkas av radioaktiviteten. Det redovisas inte heller vad för slags material det blir fråga om. Så mycket allvarigare ter sig detta som avfallet i vissa stadier av sönderfallsprocessen åter ökar sin radioaktivitet.

5) Det högaktiva avfallet har också svårbemästrade politiska följdproblem. Dit hör bevakning, risk för missbruk och ökad risk för kärnvapenspridning. Regeringen har inte redovisat dessa i propositionen. Några kontrollsystem är inte utarbetade, varken i praktik eller på papper. Chefen för SIPRI (Fredsforskningsinstitutet) i Stockholm, Frank Barnaby, har inför riksdagens näringsutskott redovisat tre vägar för att söka lösa plutoniumproblemets politiska sida:

A. Fullständig internationalisering av återvinning.

B. Exportörerna av reaktorutrustning får enbart sälja till länder som säljer tillbaka allt sitt plutonium till en internationell atomagentur.

C. breederprogrammen uppges.

Ingen av de två förstnämnda förutsättningarna är ens tillnärmelsevis uppfylld, och de ligger f. ö. på kollisionkurs med flera länders politiska aspirationer. Uranbristen gör den tredje förutsättningen orimlig.

6) Användning av kärnkraft medför fortlöpande radioaktivt utsläpp. Dessutom föreligger planer på en svensk upparbetningsanläggning, då svårigheter att få andra länder att ta hand om avfallet är överhängande. Vid upparbetning i Sverige kan man alltså förvänta sig okontrollerade utsläpp av krypton, tritium och argon. Detta beräknas bli av kritisk omfattning vid sekelskiftet år 2000. Vid upparbetning utomlands, som nu, sker givetvis samma utsläpp där, som följd av det från Sverige levererade avfallet.

7) Riskerna för olyckor och läckage är illa utredda. Kalkylerna underlåter bl. a. att ta hänsyn till att fortsatt kärnkraftsutbyggnad innebär allt större mängd reaktortankar och övrig materiel, som befinner sig i slutstadiet av sin förslitning. Helt orealistiskt och oansvarigt kalkylerar man med raka motsatsen – att all utrustning skall bli bättre och bättre.

8) Strålningsproblemet är allmänt illa utrett. Vanligen har man endast redovisat den påstådda storleken av befintliga stråldoser, därtill endast strålningen som sådan, ej den faktiska expositionen, dvs. den effektiva omfattningen. Inte heller diskuteras den *totalnivå* som blir följderna av denna strålnings *adderade* effekt tillsammans med annan strålning. Ej heller redovisas strålningens effekter, i den mån de avser strålningstyp, ämne och

risker för koncentration i utsläpp och näringskedjor. Det kan noteras att med förutsedda utbyggnadsprogram i världen kommer den i Sverige f. n. rekommenderade maximinivån för strålning att uppnås omkring år 2000.

9) Kärnkraftsprogrammet har för Sveriges del inneburit en svår ensidighet i valet av utvecklingslinje. Alternativa framtida energislag har förts åt sidan. De har medvetet svältfötts i forskningssammanhang. Kommersiella motiv gör det fördelaktigare för kärnkraftsintressena att undvika konkurrerande energislag för mycket lång tid framåt.

10) En grundfråga är slutligen: Vilken långsiktig internationell utveckling skall Sverige ansluta sig till och göra sig beroende av? Å ena sidan står den imperialistiska vägen – ökat tryck mot tredje världen, ökad intressebindning till västmaktspolitiken, sönderbrytande av de redan bräckliga barriärerna mot atomvapenspridning och inriktning på en ekonomi, präglad av ensidig kvantitativ tillväxt. Å andra sidan finns den resursbevarande ekonomin, stabilisering av energiförbrukningen, nedtoning och upphävande av ekonomins imperialistiska karaktär, en fredsbevarande atompolitik och solidaritet med världens förtryckta folk. Kärnkraftsutvecklingen är kopplad till den först nämnda linjen. Den senare är arbetarklassens och alla framsynta, progressiva intressens väg.

Vpk:s alternativa energibalans

Enligt vpk:s mening kräver energifrågans *långsiktiga* bemästrande starka och planmässiga åtgärder. En sådan kvalificerad politisk styrning av ett samhälles utveckling är omöjlig i en kapitalistisk ekonomi. Det kräver en socialistisk planekonomi. Redan nu måste dock en starkare styrning och offentlig politisk kontroll införas på en serie delområden.

På längre sikt måste nya former för energi göras brukbara. Det är därvid rimligt anta att man måste söka sig fram på flera vägar samtidigt. Kärnkraftsberoendet måste brytas. Även oljeberoendet måste på sikt trappas ned. Vi diskuterar dessa frågor utförligare i anslutning till forskningsprogrammet.

Energisituationen på sikt kan emellertid i väsentlig mån påverkas genom övergång till en planekonomi av resursbesparande typ. Ju förr man kan stabilisera energibehovet, desto längre andrum ges för arbetet på långsiktiga lösningar.

Vpk hävdar att det totala energiintaget bör stabiliseras ca 1985/1990. Därefter bör det vara möjligt att utveckla ekonomin under bibehållet och småningom långsamt minskande intag av energiråvaror. Detta kräver dock, som nämnts, kvalificerad styrning. Det kan uppenbarligen inte uppnås blott med stimulanser, skattepolitik och allmänna sparkampanjer.

Fram till 1985 måste sannolikt en viss ytterligare ökning ske av det totala intaget av energi. För detta talar främst två ting. Stabiliseringen på sikt förutsätter omfattande investeringar i ny teknologi. Vidare måste den befintliga reservarmén av arbetslösa och undersysselsatta föras in i produk-

tionen. Detta kan realiseras först i den socialistiska ekonomin, men måste förberedas redan nu. Av detta följer att stabiliseringssträvanden först gradvis kan slå igenom i totalbilden.

Man kan diskutera hur stort det ytterligare tillskottet i energiintag måste bli innan stabilisering sker. Det beror på hur kraftigt och medvetet man styr utvecklingen. Som ett rent beräkningsalternativ har vi här valt att utgå från regeringens kalkyl – dvs. ökning av energiintaget från 430 TWh 1973 till 540 TWh 1985.

Det bör dock observeras att tillväxt kan fås både genom ökning i det totala intaget och genom ökning i utnyttjandegraden. Detta gör att 540 TWh inte är en absolut nödvändig förutsättning för tillväxt i själva förbrukningen – nivån kan ligga lägre.

I intet fall anser vi energiprognosutredningens beräkning (lågalternativet), innebärande ytterligare stegring till 670 TWh år 2000, vara vare sig nödvändigt eller önskvärt under de betingelser vi angivit.

Fram till 1985 består alltså grundproblemet i hur man får fram de ca 65 TWh som regeringen vill täcka med kärnkraft.

Dessa 65 TWh kan utvinnas på annat sätt. De nås i första hand genom att utnyttja de betydande möjligheterna till *bättre oljeekonomi*. De nås vidare genom tillvaratagande av *spill och avfall*. I ringa mån kan *andra energikällor* än olja och kärnkraft bidra. Begränsade förändringar i strukturen på *trafikområdet* ger ytterligare ett tillskott. Vi utvecklar frågan vidare:

1. Möjligheterna till bättre oljeekonomi är stora. Genom de tidigare låga oljepriserna byggdes energiproduktionen ut på ett sätt, som innebär svårartat slöseri. Den del av oljans energiinnehåll som kan utnyttjas med tillämplig teknik är betydligt större än den som faktiskt blir utnyttjad. Det största intresset tilldrar sig de oljebaserade kraftvärmeverken. Denna typ av anläggningar har långtifrån utbyggts i möjlig utsträckning. Orsaken är dels billig olja, och inriktning på slöseri, dels att de statliga organen velat satsa på kärnkraft. De har därför ej stött kommunala strävanden att bygga kraftvärmeverk. En ekonomiskt försvarbar utbyggnad härav har beräknats ge en effekt år 1985, som är större än hela effekten av planerade kärnkraftverk. Vi har i vår kalkyl räknat med att en del av, men ej hela, denna utbyggnad kan ske.

2. En delvis besläktad form för bättre energiekonomi är industriell mottryckskraft. Inom processindustrin arbetar man i hög grad med ånga, som med ringa extrainsats skulle kunna utnyttjas för framställning av elenergi. Mottrycksanläggningar av denna typ har hög allmän effektivitet. De kan baseras på många slags bränslen förutom olja. Det möjliga industriella mottrycket motsvarar energimässigt nästan två stora kärnkraftsaggregat.

3. En tredje källa är utnyttjande av industriell spillvärme för bostads- och annan lokaluppvärmning. Här måste snabba initiativ tas för att inte värmesystem skall utbyggas i former som försvårar sådant utnyttjande.

4. Ytterligare en grupp marginella källor som kan föras in i kalkylen är: a) ved och torv, b) avfall och c) solenergi för uppvärmning. Vi räknar

därvid med att torv av naturvårdsskäl skall exploateras i begränsad grad. Vi räknar endast med solenergi för husuppvärmning i de former som snabbt kan göras ekonomiskt försvarbara. Det växande industriavfallet är en energikälla som endast ofullständigt tas till vara i dagens läge. Ett speciellt intresse har det spillproblem som utgörs av bark i skogsnäringen. För ändamålet behandlad bark kan med fördel användas för rökgasfiltrering eller oljesanering. Den oljebemängda barken kan förbrännas med god effekt.

5. En begränsad styrning av trafikarbetet är möjlig att uppnå också under nuvarande samhällsförhållanden. Så bör genom lagstiftning, prispolitik och vissa restriktioner ca 15 % av privatbilismens nuvarande transportarbete kunna föras över till järnväg, sjöfart och bussar. De statliga utredarna (närmast energiprogramkommittén) har underskattat dessa möjligheter. De har bortsett från överföringsmöjligheterna i de stora tätortsregionerna med deras omfattande trafikarbete. De har också underlåtit att beräkna de indirekta besparingarna (externeffekterna) i form av dämpning av väginvesteringarna och bättre bebyggelseplanering i form av bl. a. mindre utspridd bebyggelse i tätorterna.

Mot den nu beskrivna bakgrunden kan som alternativ till kärnkraftens 65 TWh fram till 1985 presenteras följande kalkyl:

	TWh
Oljebaserade kraftvärmeverk	25
Industriell mottryckskraft	10
Spillvärme från industrin	10
Avfall	10
Förändrad trafikstruktur	5
Torv och ved	5
Solvärme	5
	—
Summa	65

Kalkylen bör ses som exempel. Andra kombinationer är möjliga. Så kan t. ex. kraftvärmeverken i och för sig ta en betydligt större del. Vi har ej tagit med naturgas, som är en annan tänkbar kompletterande källa, ej heller effekterna av bättre värmeekonomi i befintliga värmesystem. Förbättring av effekten i *befintliga* vattenkraftanläggningar är också en möjlig marginell källa.

Däremot är vpk motståndare till att hittills orörda älvar och älvsträckor tas i anspråk. Detta är inte nödvändigt och inte ekologiskt försvarbart. Vi vänder oss därför mot att regeringen i propositionen föreslås få ökade befogenheter att avgöra utbyggnadsfrågor rörande vattendrag.

Inga ytterligare kärnreaktorer bör, i konsekvens med vad som här sagts, tas i bruk. Beträffande sysselsättningsfrågorna bör anföras att den utbyggnad av andra anläggningar som vpk här föreslagit utan svårighet bör ge de sysselsättningstillfällen som eljest skulle ha tillkommit genom kärnkraftsutbyggnaden.

Forskning och utveckling

I propositionen framläggs förslag till stöd åt energiforskning. Inriktningen på kärnkraften påverkar givetvis regeringens forskningsprogram. I konsekvens med sin inställning till kärnkraften har vpk en annan syn på både anslagens storlek och deras fördelning.

Regeringens forskningsprogram präglas enligt vår mening av brist på perspektiv. Även ett 3-årsprogram borde mera ta sikte på att tjäna lösningen av de stora, långsiktiga forskningsproblemen. Dessa består främst i forskning kring *nya energikällor*. Anslagen härför är blygsamma i förhållande till fissionskraftens anslag. Det bör då dessutom beaktas att den senares grundforskningsproblem i stort redan är lösta.

Enligt vpk:s mening bör forskningsprogrammet totalt sett utvidgas från 360 till 450 milj. kr. De nya energikällorna bör prioriteras. Man måste få fram snabba svar rörande möjligheter och villkor för fusionskraftens utnyttjande. Man måste också få snara besked på frågorna rörande solenergens problem. Den sistnämnda har så stora miljömässiga och andra fördelar att dess betingelser noggrant måste klarläggas. Även frågorna om vindkraften och jordvärmen bör besvaras för att man skall få dessa källors framtida plats i energibalansen klarlagd.

De poster i forskningsprogrammet som bör ges ökat stöd är energianvändning i industriprocesser, transportsystemens utveckling och återvinning av energi i varor. Inte minst bör den mycket stora potentiella kapacitetsökning som ligger i den spårbundna trafiken bli föremål för snabb och allsidig utredning och forskning.

En ny post bör införas i programmet. Den bör ägnas forskning kring de problem, som vållas av utsläppen vid användning av olja och andra fossila bränslen. Det är anmärkningsvärt att regeringen kritiserat användningen av fossila bränslen i detta stycke – i avsikt att få argument för kärnkraft – samtidigt som man helt underlåtit att föreslå medel för forskning kring problemet. Med tanke på att även regeringens energibalans förutsätter mer olja, borde en sådan forskning ha getts stöd.

Vpk:s alternativa forskningsprogram får härvid följande utseende. Siffrorna ges i miljoner kronor. Siffrorna inom parentes anger ökning resp. minskning i förhållande till regeringens förslag.

1. Energianvändning i industriella processer	46	(+ 10)
2. Energianvändning för transporter	42	(+ 14)
3. Energianvändning för lokalkomfort	53	
4. Återvinning av energi i varor	18	(+ 9)
5. Energiproduktion		
Fissionskraft, säkerhet	35	
Fissionskraft utom säkerhet	0	(- 46)
Spillvärmeutnyttjande	30	
Organiska bränslen etc.	30	
Nya bränslesystem	14	
Fusionsenergi, geotermisk energi, vindenergi och övriga energiformer	133	(+ 83)
6. Allmänna energisystemstudier	12	
Internationellt atomenergisamarbete m. m.	17	
Koldioxidproblem, rökgasrening m. m.	20	(+ 20)
Summa	450	(+ 90)

Det här föreslagna alternativet skall ses som ett riktningsgivande programförslag. De exakta gränserna och detaljerna kan bli föremål för vidare diskussion.

Styrning och stimulanser

Regeringen presenterar förslag till olika åtgärder för att uppnå bättre energiekonomi. Åtgärderna har i huvudsak form av bidrag och liknande stimulanser. Beskattning diskuteras.

Vpk har inget att invända mot förslagen till stödåtgärder inom bostadssektorn. Vi är däremot av sociala och praktiska skäl motståndare till individuell debitering – en punkt där propositionen är tämligen obestämd.

Vpk är inte motståndare till energibeskattningsåtgärder i alla former. Vi menar dock att generell beskattning av energikonsumtion kan ha betydande sociala nackdelar. Effekten av sådan beskattning är osäker. Energikostnaden är för produktionen i stort så pass måttlig att reaktionen inte automatiskt kan väntas bli spareffekter eller förändringar mellan energislag.

Rent allmänt vill vi hävda att stimulanser och beskattningsåtgärder av generell natur är helt otillräckliga i rådande situation. Deras effekter kan aldrig beräknas med någon rimlig säkerhet, och regeringen har inte heller sökt uppskatta dem. Mer medvetna och till sin verkan förutsebara styrningsåtgärder är motiverade.

Strukturella reformer och ingripanden

Vpk har i andra sammanhang utförligt utvecklat sin syn på ingripanden av nämnda natur. Sålunda har vpk krävt att oljehanteringen skall förstärkas. Vpk har också ställt krav på att alla privatägda kraftverk skall överföras i samhällsägda ägo. I konsekvens härmed bör CDL – organet för samarbete mellan stat och storfinans – upplösas. Lagstiftning bör användas som medel

för att påverka energieknomin i skilda hänseenden. Så kan bli fallet i fråga om trafikförhållanden, produktionsmetoder, bebyggelseformer m. m. Förslag härom bör efter närmare utredning framläggas i form av ett särskilt styrprogram.

Hemställan

Mot bakgrund av vad ovan anförts yrkar vi
att riksdagen beslutar

1. att med avslag på propositionen i motsvarande del inga nya kärnreaktorer skall tas i drift,
2. att uttala att Svergie i framtiden helt bör frigöras från beroende av kärnkraft i dess nuvarande form (fissionskraft) och i stället bygga sin energiförsörjning på andra kraftkällor,
3. att uppdra åt regeringen att utarbeta ett alternativt program för tiden fram till 1985, avsett att täcka kärnkraftens bortfall enligt de principer som nämns i motionen,
4. att med avslag på propositionen i motsvarande del ett energiforskningsprogram genomföres i enlighet med vad som utvecklats i motionen, samt
5. att med avslag på propositionen i motsvarande del förbehålla sig prövningsrätten när det gäller fortsatt utbyggnad av vattenkraften.

Stockholm den 9 april 1975

C.-H. HERMANSSON (vpk)

PER ISRAELSSON (vpk)

BERTIL MÅBRINK (vpk)

EIVOR MARKLUND (vpk)

JOHN MAGNUSSON (vpk)

i Kristinehamn

JÖRN SVENSSON (vpk)

i Malmö

TORE CLAESON (vpk)

GUSTAV LORENTZON (vpk)

NILS BERNDTSON (vpk)

LARS WERNER (vpk)

i Tyresö

